

не відбувається призупинення поглиблення регіональних соціально-економічних диспропорцій.

10) Короткі ряди динаміки досліджуваних соціально-економічних показників не забезпечують надійних висновків щодо статистичних критеріїв у процесі вибору найкращої моделі.

Отже, проблема прогнозування сучасного регіонального розвитку є актуальною з точки зору розробки регіональних програм розвитку, визначених на законодавчому рівні, а також шляхів їх практичної реалізації. Прогнозування економічного і соціального розвитку дає можливість передбачити основні напрямки і параметри розвитку районів, територіальних громад та окремих адміністративно-територіальних одиниць на тривалій період. Результати прогнозування можуть слугувати вихідною базою для обґрунтування конкретних місцевих цільових програм, розроблення містобудівної документації та інвестиційних проектів, прийняття інших управлінських рішень стосовно розвитку самоврядних територій.

Побудова багатопланової оцінки регіональних соціально-економічних рішень повинна припускати можливість і необхідність їх оцінки з позиції узгодженості інтересів всіх учасників процесу ухвалення і реалізації рішень, впливу цих рішень на соціально-економічну і екологічну ситуацію в регіоні. Забезпечити на практиці таку узгодженість може з одного боку система інституційних перетворень економіки і розширення самоврядування, а з іншого – система моделей, що відтворює функціонування регіональної соціально-економічної системи як в часі, так і в просторі.

Література

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / Долішній М.І. – К. : Наукова думка, 2006. – 512 с.
2. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети: [аналітична доповідь] / [за ред. З. Варналія]. – К., 2005. – 62 с.
3. Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України. [Електронний ресурс]. : розпорядження: [прийнято Кабінетом Міністрів України 4 жовтня 2006 року № 504-р. – Електронна база даних Верховної Ради України «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України :закон України: [прийнято 23.02.2000 №1602-III // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 25. – С. 195.
5. Пузиків О.С. Курс лекцій по социально-экономическому прогнозированию [Електронний ресурс]. / Пузиків О.С. – Режим доступу : <http://inpos.com.ua/45>.
6. Долішній М.І. Регіональні проблеми соціально-економічного розвитку України. [Електронний ресурс]. / Долішній М.І. – Режим доступу : http://www.niur.gov.ua/ukr/econom/krugly_stil'99/dolishny.html.

Надійшла 29.11.2009

УДК 658.53

Н. А. АГАРКОВА

Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано значення інтенсифікації виробництва для розвитку економіки, досліджено сутність поняття інтенсифікація, трансформацію цієї категорії. Наведено аргументи необхідності врахування різних підходів і чіткого розуміння, що конкретно мається на увазі під термінами «інтенсифікація», «інтенсифікація виробництва», в чому її характерні риси цього процесу та особливості.

The analysis value of an intensification is made for economy development, is investigated essence of concept an intensification, transformation of this category. The arguments necessity of the account of different approaches and accurate understanding which concretely is under the terms an "intensification", "manufacture intensification", in what it the personal touches of this process and features.

Ключові слова: інтенсифікація виробництва, продуктивність праці, економічне зростання.

Постановка проблеми. У ринкових умовах питання, які стосуються ефективного механізму інтенсифікації виробництва, на нашу думку, набувають особливого значення. Так як сучасний стан економіки нашої держави потребує інтенсифікації діяльності, за допомогою якого відбулося б не лише економічне зростання, але й фундаментальне оновлення економіки, зміни якості її науково-технологічного рівня.

Все це зумовлює потребу в розумінні сутності інтенсифікації виробництва та необхідності подальшого розвитку теоретичних і методологічних основ фундаментальних категорій, пов'язаних з інтенсифікацією. Вітчизняні та зарубіжні вчені, практичні працівники, при формулюванні власних точок зору з цих питань, як правило, застосовують невпорядкований поняттєвий апарат. Більшість понять, пов'язаних з інтенсифікацією виробництва, формулюються недостатньо чітко, мають багатозначний сенс.

Інтенсифікації виробництва, як важливий процес повинна відбуватися на кожному підприємстві, незалежно від того, до якої форми власності воно належить. А відсутність єдиного підходу до сутності інтенсифікації виробництва, класифікації інтенсивних і екстенсивних факторів, показників кількісної оцінки рівня та динаміки інтенсифікації виробництва, механізму її планування і стимулювання стримує процес інтенсифікації економіки країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтенсифікація виробництва є однією з досліджуваних проблем економічної теорії. Не дивлячись на очевидні досягнення у вивченні багатьох аспектів інтенсифікації в цілому та інтенсифікації виробництва зокрема, питання пов'язані з цим процесом залишаються актуальними.

Слід підкреслити, що в останній час спостерігається значна зацікавленість з боку наукових шкіл і окремих вчених до проблем інтенсифікації виробництва в перехідних економіках.

Зокрема в розвиток теорії інтенсифікації виробництва значний вклад внесли українські вчені А. Чухно, В. Горбачов, О. Гурченко, П. Борщевський, О. Бугуцький, П. Гайдучий, І. Лукінов, Д. Прейгер, В. Шиян та багато інших дослідників. У зарубіжній літературі теоретичні та методичні засади інтенсифікації виробництва досліджувались у наукових працях К. Павлова, J.C. Drugmand, N. Havelange, Antoine Valeyre та ін. Однак щодо певних питань у вітчизняній та зарубіжній літературі відповіді неоднозначні, інколи суперечливі. Це стосується насамперед трактування змісту самого поняття інтенсифікації виробництва, окрім того ряд положень потребують нових підходів з урахуванням специфічних особливостей економік та перехідного періоду.

Метою статті є дослідження та аналіз існуючих підходів щодо визначення інтенсифікації виробництва, узагальнення найбільш прийнятних понять для сучасних умов розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська економіка вже досить тривалий час перебуває в періоді формування ринкових відносин. Але внаслідок багатьох причин перехідна економіка виявилася не такою ефективною, як очікувалося. Відбувся глибокий спад виробництва, що привело до неефективного використання наявного економічного потенціалу країни. Розвиток економіки для задоволення зростаючих потреб постійно стикається з проблемою раціонального використання обмежених ресурсів. Тому інтенсифікації виробництва в сучасних умовах, на нашу думку, не тільки не втратила свого значення, але стала ще актуальнішою. Звичайно зниження темпів інтенсифікації виробництва, що відбулося за останнє десятиліття, цілком зрозуміле, адже фінансових ресурсів часто не вистачало не тільки на технічне оновлення виробництва, але й навіть на виплату заробітної плати. Однак, на нашу думку, будь-які резерви, що з'являються в процесі діяльності, доцільно використовувати на підвищення інтенсифікації виробництва, що забезпечить в перспективі зростання конкурентоспроможності продукції. Без цього неможливо забезпечити і стійкий розвиток суспільства. Для впровадження інтенсифікаційних процесів на підприємствах перш за все потрібно розуміти сутність цього процесу, тому велике значення мають теоретико-прикладні аспекти інтенсифікації.

Стосовно досліджень у галузі підвищення продуктивності праці, ефективності виробництва та інших економічних процесів уперше трактування поняття "інтенсифікація" зустрічаються у XVIII - XIX ст. Відтоді, дане поняття широко використовують, однак зміст, який в нього вкладається різними науковцями неоднаковий.

Аналізуючи сутність інтенсифікації як процесу, на нашу думку, доречно згадати визначення цього терміну, яке наводив К. Маркс, а саме: «...В економічному значенні під інтенсивною культурою ми розуміємо не що інше, як концентрацію капіталу на одній і тій самій земельній площі, замість розподілу його між земельними ділянками, які лежать одна біля другої...» [2, 209]. Ці положення стосуються інтенсифікації перш за все землеробства, однак, їх можна застосувати й до інтенсифікації виробництва в промисловості. На думку К.Маркса, не доцільно вважати виробництво інтенсивним, якщо капітал направляється на його розширення, тобто на будівництво нових одиниць (структурних підрозділів, будівель, тощо).

Сучасна концепція інтенсифікації виробництва базується на підвищенні продуктивності праці, прискоренні впровадження досягнень науково-технічного прогресу, скорочення витрат матеріальних ресурсів і спрямована на збільшення віддачі від вже створеного ресурсного потенціалу.

В процесі вивчення сутності інтенсифікації виробництва ми стикалися з тим, що одні вчені відносять інтенсифікацію до категорії, а інші до економічного показника. На нашу думку, це питання не є настільки суттєвим, тому зупинятися на ньому не будемо. Проаналізуємо питання щодо змісту понять інтенсифікації в цілому та інтенсифікації виробництва зокрема.

Інтенсифікація від латинського *intensio* – напруження, посилення і *facio* – роблю, означає посилення, збільшення напруженості, продуктивності, дієвості.

Розглянемо трактування сутності поняття «інтенсифікація виробництва». При аналізі праць різних вчених, які наводили визначення інтенсифікації виробництва, виявилось, що характерним є те, що більшість виходять з відправного положення К. Маркса про розмежування екстенсивного та інтенсивного розширення виробництва, але по-різному розуміють, що означає, наприклад, розширення «поля виробництва» або «застосування ефективніших засобів виробництва».

Інтенсифікацію виробництва в більшості словників трактують як напрям у розвитку виробництва, за яким зростання його обсягу відбувається насамперед внаслідок науково-технічного прогресу, підвищення рівня організації виробництва й управління, ефективного використання технічних, матеріальних і трудових ресурсів [7].

Інтенсифікацію виробництва ще розуміють як такий розвиток (процес) суспільного виробництва, що ґрунтується на найбільш повному та раціональному використанні технічних, матеріальних, природних, фінансових і трудових ресурсів на базі науково-технічного прогресу. При цьому інтенсифікації виробництва досягають удосконаленням функціонування всіх основних процесів, що беруть участь у відтворенні сукупного суспільного продукту.

В економічній енциклопедії зазначено, що інтенсифікація виробництва є поєднанням передових методів господарювання та досягнень науково-технічної революції; вдосконалення структури, галузевих, міжгалузевих і територіальних пропорцій виробництва. Подальше піднесення зростаючих масштабів виробництва відбувається в основному внаслідок використання інтенсивних факторів (зростання продуктивності суспільної праці, економія сировини й матеріалів, краще використання виробничих фондів, підвищення ефективності капітальних вкладень і нової техніки, наукової організації виробництва і праці, вдосконалення методів управління народним господарством тощо) [7].

На нашу думку, повністю розкриває сутність досліджуваного поняття визначення інтенсифікації як процесу в розвитку виробництва за рахунок застосування ефективніших засобів виробництва і його організації (на відміну від екстенсивного економічного зростання за рахунок розширення виробництва при рівні, за яким зберігається якість ресурсів). Інтенсифікація припускає збільшення витрат на виробництво, проте ці витрати окупаються ефективнішим і економічним використанням усіх наявних ресурсів. За рахунок інтенсифікації виробництва відбувається процес перетворення структури ресурсів, які використовуються на підприємствах, її зрушення на користь матеріалізації праці (фондоозброєність), так як застосування нового обладнання призводить до економії живої праці і зростанню продуктивності. Відбувається також економія предметів праці і природних ресурсів за рахунок заміни природних матеріалів синтетичними, впровадження новітніх технологій в т. ч. технологій, що призводять до безвідходного виробництва. У результаті інтенсифікації виробництва відбуваються зміни у використанні всіх чинників виробництва.

Вирішальним чинником інтенсифікації виробництва і економічного зростання є науково-технічний прогрес, який припускає розвиток фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, розробку і впровадження нових технологій, створення принципово нових техніки та обладнання. Цей процес в цілому носить назву інноваційного. Показниками інноваційного процесу виступають: частка продукції наукомістких галузей в сукупному об'ємі виробництва, коефіцієнт вибуття устаткування, коефіцієнт впровадження нової техніки та ін. Ці ж показники є головними показниками інтенсифікації виробництва.

Враховуючи вище викладене, на думку багатьох сучасних вчених, доцільно також ввести поняття "інноваційна інтенсифікація виробництва". Характерною особливістю інноваційної інтенсифікації є те, що в процесі використання факторів розвитку виробництва застосовуються інновації.

Отже, про зміст процесу інтенсифікації виробництва можна говорити в двох різних аспектах. У першому значенні інтенсифікація - це зростання напруженості в досягненні економічного зростання (зростання інтенсивності праці, ефективне завантаження виробничих фондів, прискорення технічних процесів). Друге значення інтенсифікації пов'язане з переходом до якісно нового типу розширеного виробництва.

Однак слід розуміти, що інтенсифікацію виробництва не слід зводити лише до інтенсивного розвитку на базі зміни якісного рівня факторів виробництва, адже насправді вона відбувається і в тому випадку, коли фактори виробництва починають використовуватися більш напруженіше і повніше. А такий напрям інтенсифікації виробництва, як доводять Горбаченко В. та Гурченко О., може здійснюватися в рамках як екстенсивного, так і інтенсивного розвитку [1, 22].

Багато вчених ототожнюють процеси інтенсифікації з науково-технічним прогресом, розглядаючи інтенсифікацію виробництва лише з позиції зростання технічного рівня виробництва. Зустрічаються й такі трактування інтенсифікації виробництва, при яких автори дотримуються затратної концепції, тобто інтенсифікацію виробництва розглядають як рух витрат праці, виражених у вартісній формі. Вказані концепції: і перша, і друга є неповними, можна навіть назвати їх однобічними. Так як перша прирівнює по змісту інтенсифікацію виробництва та науково-технічний прогресу; друга ж зводить процес інтенсифікації лише до одного елемента виробництва - праці, виключаючи, що зростання випуску продукції може відбуватися й завдяки екстенсивному розвитку.

У 80-х роках багато вчених до інтенсифікації виробництва у промисловості підходили з позицій поєднання технічного вдосконалення виробництва (його техніки та технології) з найбільш повним і економічним використанням усіх виробничих ресурсів: знарядь і предметів праці, робочої сили та природних ресурсів. При цьому основною ознакою самого процесу інтенсифікації вважалося більш швидке зростання результатів виробництва по відношенню до сукупних затрат: «...Якщо на дільницях виробництва в будь-яких масштабах (цех, підприємство, галузь, усе промислове виробництво) відбувається навіть незначне технічне переозброєння, але результати (випуск продукції) зростають повільніше, ніж сукупні

затрати (введення виробничих ресурсів), має місце екстенсивний розвиток» [1,24]. Однак слід пам'ятати, що й за екстенсивного розвитку, як правило, результати зростають швидше за затрати.

На думку О. Гурченко, інтенсифікація виробництва становить процес переходу від екстенсивного розвитку до інтенсивного або в умовах інтенсивного розвитку - до подальшого вдосконалення факторів виробництва, міри їх використання, що веде до ще більшої ресурсовіддачі, підвищення ефективності виробництва (факторами виробництва є його основні елементи: засоби праці, предмети праці та робочу силу).

Варто зупинитися ще на одному питанні щодо сутності інтенсифікації виробництва, а саме: співвідношення понять «ефективність виробництва» та «інтенсифікація виробництва». Так наприклад, інтенсифікацію розглядають як фактор ефективності виробництва, з другого боку - вже ефективність розглядають як фактор інтенсифікації виробництва, окрім того, часто ці поняття ототожнюють.

Щодо першого підходу, то аргументами на його користь є переконання науковців, що суспільним змістом процесу інтенсифікації і результатом виступає економічна ефективність, а також те, що ефективність та інтенсифікація - поняття близькі та принципової різниці між ними немає. Однак, перший підхід не враховує, те, що все ж таки ефективність - це результат, а інтенсифікація - шлях до його досягнення. Так як ефективність є результатом розвитку виробництва, то інтенсифікація виробництва є засобом досягнення цієї ефективності.

Щодо підходу, який ототожнює поняття «ефективність виробництва» та «інтенсифікація виробництва», то погодитися з ним не зовсім правильно, адже за змістом перше поняття ширше, ніж друге. Звичайно ці поняття можуть збігатися лише у деяких моментах (наприклад, у рамках так званого суто інтенсивного розширеного відтворення). Однак на практиці такого типу відтворення не існує, в усіх країнах і при різних економічних системах поєднуються екстенсивне та інтенсивного розширеного відтворення у відповідних до розвитку країни пропорціях. Тому і в теорії не доречно ототожнення (яке досить поширене в економічній думці) інтенсифікації та ефективності виробництва.

Прихильники другого підходу, вважають, що інтенсифікація виробництва виступає і фактором, і наслідком ефективності виробництва, так як підвищення ефективності є основою інтенсифікації виробництва. Залежно від ефективності відбувається екстенсивний та інтенсивний розвиток.

На нашу думку, одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності виробництва на підприємствах України в сучасних умовах є його всебічна інтенсифікація на основі постійного удосконалення господарського механізму.

Інтенсивний тип розширеного відтворення в умовах розвитку ринкових відносин має принципові особливості. Основним критерієм економічного розвитку стає не кількісне збільшення факторів виробництва, а суттєве зростання ефективності виробництва на основі максимальної економії. Визначальним показником інтенсифікації виробництва на сучасному етапі стає не просте збільшення обсягів виробництва продукції, а випереджаючі темпи зростання кінцевих результатів в порівнянні з витратами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши та проаналізувавши інформацію з різних джерел, ми дійшли висновку, що теоретико-прикладні аспекти інтенсифікації виробництва, не дивлячись на достатньо ґрунтовне висвітлення в сучасній літературі, мають безліч концепцій розуміння. При цьому суть інтенсифікації виробництва зводиться до вирішення тих або інших проблем економічного зростання, хоча цей процес охоплює широкий спектр взаємозв'язаних рішень.

Узагальнивши думки більшості авторів, можна стверджувати, що сутність інтенсифікації виробництва, полягає в тому, що інтенсифікація виробництва є процесом застосування ефективніших засобів виробництва і технологічних процесів з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу, застосування досконалішої організації праці та управління з метою забезпечення безперервного приросту виробництва і підвищення його ефективності. Інтенсифікувати виробництво — означає зробити більш напруженим і посиленним як процес виробництва в цілому, так і окремі його складові.

Безперечною перевагою інтенсивного збільшення виробництва є те, що воно дає можливість подолати проблеми економічного зростання, пов'язані з обмеженістю природних ресурсів.

Інтенсифікація виробництва в цілому є комплексним процесом, що включає такі складові частини як заходи НТП, концентрації, спеціалізації, вдосконаленню управління і т.д.

Отже, зрозуміло, що інтенсивний тип зростання економіки ґрунтується на використанні найефективніших засобів виробництва. Збільшення його масштабів забезпечується за рахунок прогресивнішої техніки, передових технологій, досягнень науки, підвищення кваліфікації кадрів. Завдяки цим чинникам досягається також підвищення якості продукції, зростання продуктивності праці, ресурсозбереження, поліпшення використання наявної матеріальної бази виробництва.

Відмінності в точках зору науковців щодо теоретико-прикладних аспектів інтенсифікації виробництва, її форм, та інших пов'язаних з цим процесом питань дозволяє зробити висновок про те, що теорія інтенсифікації виробництва ще не сформована остаточно.

Слід також враховувати, що досягнення західної думки не можуть повністю задовольняти потреби української науки і практики. Вони мають застосовуватися лише у тій частині, котра відповідає специфіці

перехідного періоду. Отже, цілком зрозумілою є необхідність фундаментальних досліджень, спрямованих на подальший розвиток теорії та методології процесу інтенсифікації.

Одним з найменше вивчених теоретичних питань, пов'язаних з інтенсифікацією виробництва, є визначення її соціально-економічної ефективності. Це обумовлено тим, що деякі вчені ототожнюють категорії інтенсифікації і ефективності. Окрім того потрібно визначати ще і ефективність самого процесу інтенсифікації. Отже вказані питанням потрібно приділити увагу при подальших дослідженнях.

Також важливо дослідити і критерії інтенсифікації виробництва. Серед вчених відсутня єдина точка зору щодо того, якими критеріями характеризувати процес інтенсифікації виробництва. При цьому інколи інтенсифікацію виробництва пояснюють і характеризують через той або інший певний критерій або їх сукупність. Доречніше, в теорії інтенсифікації дослідити напрямок, який би давав можливість подолання будь-яких однобічностей.

Література

1. Горбачов В., Гурченко О. Еволюція та сучасний стан наукових уявлень про інтенсифікацію виробництва
2. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Т.24, Т.25
3. Павлов К. Актуальные методологические вопросы интенсификации производства // Общество и экономика. – 2002. – №8-9
4. Павлов К.В. Оценка эффективности интенсификации общественного производства / Павлов К.В., Ильин С.В. // Вісник економічної науки України. – 2004. – №1. – С.79-83.
5. Чухно А. Науково-технологічний розвиток як об'єкт дослідження еволюційної економічної теорії // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 12-22.

Надійшла 10.11.2009

УДК 343.37

М. С. БАБИЧ

Хмельницький національний університет

І. Ф. КОВАЛЕНКО

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ КОНКУРЕНЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ — ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ МІЖНАРОДНОЇ КОРУПЦІЇ

Розглянуто концептуальні положення глобалізації конкуренції транспортних послуг і сутності транзитного потенціалу та його реалізації. Висвітлено, що транспортна послуга — одна з різновидів торгівлі та економічної діяльності взагалі, в т.ч. корупційної. Рівень використання транзитного потенціалу України проявляється в обсягах надходжень до національного бюджету за надання транзитних послуг.

Conceptual positions of globalization of competition of transport services and essence of transit potential and his realization are considered. It is reflected, that a transport favour — one of varieties of trade and economic activity in general, including corruption. The level of the use of transit potential of Ukraine shows up in the volumes of entering national budget for the grant of transit services.

Ключові слова: транспортні послуги, транспортне співробітництво, транзитний капітал, транзит, транзитний потенціал.

Постановка проблеми. Однією з ознак розвитку світової економіки є посилення інтеграційних виробничих і невиробничих процесів між суб'єктами господарювання різних країн світу незалежно від їх географічного положення та політичних поглядів. Це торкнулося формування світового ринку праці, товарів, капіталів і різноманітних послуг, зростання транснаціональних товарних потоків, міжнародного транзиту дозволених вантажів. Такі світові явища мають глобальний характер і породжують якісно новий стан міжнародних економічних відносин. Тому останнім часом порушується питання про створення єдиної планетарної транспортної системи, в основі якої повинні лежати інтегральні континентальні транспортні комунікації, які мають стратегічне значення для забезпечення вантажних і пасажирських перевезень. Для України в центрі особливої уваги опинився напрямок “Європа — Азія”.

На сьогодні Україна ще слабо інтегрована у світогосподарські структури, і таке становище необхідно докорінно змінити. Необхідно знайти свій власний пріоритет ефективної інтеграції, який би найповніше відповідав національним інтересам, враховуючи наявні ресурси, географічне положення, потенційні можливості, вилучаючи при цьому будь-яку корупцію на різних рівнях, так як інтеграційні процеси можуть впливати на національну економіку двоюко: позитивно й негативно.

Позитивним може бути те, що збільшуються розміри ринку, забезпечуються кращі умови торгівлі, поліпшується її інфраструктура, застосовується передова технологія. Негативний вплив інтеграції полягає в тому, що у слабо розвинутих країнах відбувається вплив ресурсів і перерозподіл на користь сильніших